

Lipóczy Ákos:
ÉKSZER TEGNAP ÉS MA
- Tézisek -

Témavezető: Bánfalvi András, egyetemi docens
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, 2011

BEVEZETÉS

Kutatási témám címe „Ékszer tegnap és ma”, témavezetőm Bánfalvi András. A feladatvállalás meghatározásánál arra törekedtünk, hogy olyan doktori kutatómunka és tervezési feladat szülessen, ami egyrészt gazdagítja tárgytervezői tudásomat, másrészt beletesz valamit az ötvösszakma közös kosarába. Az 30 ékszertervezővel készített interjúsorozat megszólaltatja az ötvösség tegnapját, hogy megérthessük jelenét, továbbgondolhassuk jövőjét.

A hangarchívum nem csak doktori disszertációm alapja, hanem kiindulópontja lehet további kutatásoknak, melyek feldolgozzák az ember és az ékszer viszonyát, átláthatóvá tehetik a magyar, 20. századi ötvösség-fémművesség történetét, alakulását, helyét a design világában. A beszélgetések tartalma segíthet átgondolni, megfogalmazni a szakma 21. századi identitását, jellegzetességeit, értékeit.

Az interjúsorozatra épülő szakmai kutatásom az ékszerre fókuszál. Az ékszer fogalmának értelmezése mellett az elméleti munka célja, hogy kijelölje gyakorlati DLA feladatvállalásomat. A doktori disszertáció humánetológiai, néprajzkutatói, szociológiai, tárgytörténeti sajátosságok alapján vizsgálja az ékszerfunkciók kialakulását, az ékszer szerepét az emberek életében, helyét a többi tárgy között.

1. AGYAR

Az okok, amelyek az ékszer készítéséhez és viseléséhez vezettek, mélyen gyökereznek. Minél archaikusabb társadalmat vizsgálunk, az ékszer alapvető funkciója annál tisztábban látszik. Abban, hogy eleink mikor, miért, milyen ékszert vettek fel, a természetes ösztönök mellett a legösszetettebb, csak az emberre jellemző tulajdonságok jutottak kifejezésre.

A kíváncsiság, hogy melyek ezek a tulajdonságok, és miért alakultak ki, hogyan vált az ember emberré, sodort a humánetológia felé. Dr. Csányi Vilmos etológussal az emberi természet és az ékszerkultúra kapcsolatáról beszélgettem. A fejezetben bemutatom melyik állatfaj miért kapott a természettől „ékszert”. Sorra veszem, hogy a természet milyen ösztönös jeleket, viselkedésszereket használ. Pontosítom az emberi és az állati kommunikáció közötti különbségeket.

A fejezet második felében az emberi kultúrához kapcsolódó tárgy- és eszközkészítés kialakulását követem nyomon. Azokat a folyamatokat mutatom be, amik az alapvető ösztönökből kiindulva a tárgyalkotó emberi gondolkozás kifinomulásához vezettek. Kutatom hogyan lett az ékszer az emberi kommunikáció szavak nélküli záloga. Rítusok és hagyományok a népviselet elvehetetlen részei.

2. FÜLÖNFÜGGŐ

Az ékszer funkcióit tekintve összetett „használati tárgy”. Minden közösség életében szerepe, tradíciója van. Következtetni lehet belőle egyes korok, kultúrák, népcsoportok életmódjára, szokásaira, gondolkodására. Kifejezi, megmutatja az emberek egymás közötti viszonyait. Lehet jel, jelkép, ami fel nem tett kérdésekre „válaszol”. Utalhat viselője életkorára, családi állapotára... Megkülönböztető jele a hétköznapiaknak és az ünnepnapoknak. Státuszszimbólum, az identitás, vallási hovatartozás kifejezője. Mágikus és gyakorlati funkciót tölt be az emberek életében. Idomul az testhez, jelen van az öltözködésben, népviseletben.

A Fülönfüggő című fejezet Balogh Jánosné Horváth Terézia néprajzkutatóval készített interjú alapján mutatja be az ékszer jellegzetességeit, szerepét a magyar népviseletben.

Vizsgálódásom során a 19. századi Magyarország paraszti kultúrájának ékszerviselési szokásait veszem sorra. A fül ékességeit illesztettem bele a néprajzkutatók által taglalt ékszerfunkciók sorába. A fülbevaló a mai napig változatlan formában fennmaradt, de jelentéstartalma, funkciója folyamatosan változott, majd teljesen átalakult. Személyes élményeim keresztül bemutatom, hogy egy pici fülönfüggővel mi mindent adhatunk a külvilág tudtára – tegnap és ma...

3. CSORBA

A 20. században Magyarországon a társadalmi értékek, értékrendszerek folyamatos változása sodró. Ahhoz, hogy megértsük azokat a jelenségeket melyek tárgyokban tükröződnek vissza, összefüggéseiben kell ismernünk a történelmet. Klaniczay Gábor történésszel készített interjúm során olyan kérdésekről beszélgettünk, hogy szerinte miért hordunk ékszert. Miért és hogyan különböztetheti meg a magát egyik ember a másiktól? Mikor, hol, miért, hogyan lett egy ruhából viselet, a viseletből divatáru? Hogyan alakult át, változott meg az öltözködéskultúra hazánkban a 20. században?

A világháborúk utáni Magyarország 1945-öt követő két és fél évtized öltözködésének bemutatása rávilágít olyan összefüggésekre, amelyek megmagyarázzák tárgyi világunkat, így ékszerviseleti, öltözködési kultúránkat. Azt a kort mutatom be, amikor megbillentek Magyarországon a hagyományos értékrendek, összekeveredtek, majd egymásban feloldódtak az addig párhuzamosan élő világok. Felelevenítem hogyan, mikor, miért öltözik át a falusi ember divatos városi mintára. Az öltözködés tekintetében mit diktált a szocialista erkölcs, a 60-as években mi volt a helyes közösségi magatartás? Miért nézett értetlenül egymásra a Csorba család három generációja. Csizmában dülöngélő dédapám, munkásbakancsban álló nagyapám és akkor még tornacipőben toporgó édesanyám.

4. TIZENHAT KÉRDÉS

Érdekel a kortárs ékszer. A szakma. Az ékszertervezők, ékszerkészítők, ékszerről gondolkodók. Kíváncsi vagyok, hogy a 21. századba ugorva Európa közepén, Magyarországon, Budapesten ki, mit mond az ékszerről? A felkért harminc ékszertervező közül huszonkilenc vállalkozott az interjúra, fogadott bizalmába. Belehettem műhelyekbe, beszélhettem alkotókkal. A beszélgetésekből megismertem hosszú évtizedekre visszamenőleg szakmám képviselőit, s a kort, amiben éltek. Az előre megfogalmazott 16 kérdésre adott válaszokban rengeteg tapasztalat, vélemény, életérzés, hangulat, korosztályi differencia, gondolat került merevlemezre, melyet meg lehet hallgatni, elemezni, értékelni lehet.

Azért, hogy a kutatás alkalmas legyen tartalomelemzésre, felkerestem dr. Horváth László szociológust, hogy adjon tanácsot, hogyan kell egy ilyen típusú felmérést elvégezni. Az írás – a társadalomtudományi kutatás módszertanának ismertetése mellett – személyes motivációmot mutatja be. Kikkel, miről, miért, hogyan, milyen eredménnyel végeztem el a kutatást.

A Tizenhat kérdés című fejezetben felteszem az ékszertervezőknek a 10. kérdést:

„Mit gondol, életünkben milyen szerepe van az ékszernek, s hol a helye a többi tárgy között?”

5. ÉKSZER

Az interjúsorozat tizedik kérdése alapján összeállított kódok és standardok összesítését követően körbejárom az ékszerfunkciók közül a megkérdezett ékszertervezők által legmeghatározóbb fogalmat: jel.

A fejezetben az ékszer legfontosabb szerepével, a kommunikációval foglalkozom. Az ékszer, mint kulturális szignál nem tud anélkül feltűnni, hogy ne sugározná valamit viselője személyiségéről, hogy ne tükröződne benne a világ, a kor, a kultúra, a társadalom melyben született, hogy ne árulkodna a tervezőről, a készítőről, aki megalkotta.

Az Ékszer című fejezetben felteszem az ékszertervezőknek a 7. kérdést:

„Milyen tárgyakat, ékszereket tervez, készít?”

6. TEGNAP

Végighallgatva az interjúkat, a hetedik kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy bár a megkérdezett tervezők mindegyike készített ékszert, viszont kevesen foglalkoztak, foglalkoznak hangsúlyosan ékszertervezéssel. Annál több életműben találkoztam egyéb más fémműves tárgytervezéssel, éremkészítéssel, kisplasztikával, zománcozott-domborított fémplasztikával, szobrászattal...

Érdekes ez a billegés a képzőművészet és az iparművészet határán, melynek okai mélyen gyökereznek.

Az

„ötvösfémművesdíszműkovácstárgyalkotószobrásziparművészékszerterveződesigner” szakma identitáskeresése régen kezdődött és a mai napig tart. Iskolák, oktatási módszerek, kiállításokra írt kritikák, személyes hangú visszaemlékezések által mutatom be a szakma elmúlt évtizedeit. Lehetőségeit, élethez való viszonyát, melyből meg lehet érteni múltját, jelenét, jövőjét. Jövőmet.

7. MA

Az Ékszer tegnap és ma című doktori disszertáció elméleti munkája befejezéseként összeállítottam egy olyan „ékszerfát”, amely bemutatja a különböző ékszerfunkciókat és feladatvállalási lehetőségeket, melyek kijelölik gyakorlati DLA-témám feladatát:

„Öltözéket szervező ékszerek tervezése a Je Suis Belle divattervező csoport részére.”

A doktori disszertáció zárófejezetben ismertetem a mestermű témaválasztását. Az írott anyagot kiegészíti a dolgozathoz csatolt CD-melléklet, mely az „öltözéket szervező ékszer” elkészülésének virtuális naplója. Háttéranyagok, gyűjtések, analógiák, fotók, rajzok, feladatértelmező prezentációk és az elkészített interjúk digitális tárháza.

Maison Martin Margiela bemutatásával elemzem, hogy milyen jeleket használ egy divattervező ikon, annak érdekében, hogy kihangsúlyozza karakterét, szemléletét, jellegzetességét.

Öltözékszervezők című gyűjtésem lajstromba veszi azokat a csomópontokat, melyek tanulságos analógiák.

JSB_baba és *LIP_l_baba* prezentációm betekintést nyújt a divattervező csoporttal való együttműködés folyamatába, a tervezés menetébe, melynek végeredménye egy „strandékszerlepel”. Egy nyári ruha és ékszer kollekció, amit a Je Suis Belle és Lipóczki Ákos neve fémjelez.

Az *Ősztelem* című vetítés pedig egy hangulati inspirációs anyag, mely megelőlegezi az együttműködés folytatását, egy őszi-téli kollekció létrejöttét.